

Ο ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ*

Κατά τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ Ρωσία, ἐκμεταλλεῦόμενη τὴν δυσαρέσκεια τῆς Τουρκίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐξ αἰτίας τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως, ἔπεισε τὸν Σουλτάνο νὰ παραχωρήσει στοὺς Βουλγάρους θρησκευτικὴ ἀνεξαρτησία, ἐπειδὴ τοῦτο ἐξυπηρετοῦσε τὶς ρωσικὲς βλέψεις στὰ Βαλκάνια καὶ τὰ Στενά. Πράγματι, μὲ Σουλτανικὸ Φιρμάνι τῆς 28ης Φεβρουαρίου 1870 ἀναγνωρίζοταν ἡ ἴδρυση Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, δηλαδή ἀνεξάρτητης ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία διοικεῖτο ἀπὸ Ἐξάρχο καὶ εἶχε ὡς ἔδρα τὴν Κωνσταντινούπολη.

Μετὰ τὴν ἴδρυση ὅμως τῆς Ἐξαρχίας, οἱ Βούλγαροι ἄρχισαν νὰ ἐγείρουν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς τουρκοκρατούμενης ἀκόμη τότε Ἑλληνικῆς Μακεδονίας καὶ νὰ ἐπιδιώκουν μὲ μέσα προπαγανδιστικά νὰ ἀποσπᾶσιν πληθυσμούς ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ νὰ τοὺς ὑπαγάγουν στὴ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία.

Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ τοῦ προσηλυτισμοῦ ἐγίνε συστηματικότερη ἀπὸ τὸ ἔτος 1890, ὅταν Βούλγαροι πράκτορες, διδάσκαλοι, ἱερεῖς καὶ ἀξιωματικοί, ἄρχισαν νὰ περιοδεύουν ἀνά τὴν Μακεδονία καὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ πείσουν τοὺς ἐλαχίστους σλαβοφώνους κατοίκους (πού ἐν τούτοις εἶχαν ἑλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδηση) νὰ διώξουν τοὺς Ἕλληνες ἱερεῖς καὶ διδασκάλους καὶ νὰ τοὺς ἀντικαταστήσουν μὲ Βουλγάρους. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἕλληνες ἀντέδρασαν καὶ σὲ μερικὲς Κοινότητες οἱ Βούλγαροι πράκτορες διέτρεχαν κίνδυνο, ἡ τακτικὴ τῆς προπαγάνδας ἄλλαξε καὶ ἀπὸ τὸ ἔτος 1892 οἱ Βούλγαροι ἄρχισαν ἔκνομη δράση, τὴν ὁποία ἀσκοῦσε τρομοκρατικὴ ὀργάνωση, τὸ Βουλγαρικὸ Κομιτᾶτο, οἱ μὲ ἄλλο ὄνομα γνωστοὶ Κομιτατζῆδες, πού μὲ σφαγές, ἐμπρησμούς καὶ καταστροφές ἀνέλα-

* Κείμενο ὁμιλίας, τὴν ὁποία ὀργάνωσε ἡ Ἱερά Μητρόπολις Δράμας καὶ ἐδόθη ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἐταιρίας Σερρών-Μελενίκου, τὴν 3ην Μαρτίου 1996, στὴν αἴθουσα διαλέξεων τοῦ Ἐπισκοπεῖου Δράμας. Τὸ κείμενο ἐκδόθηκε καὶ αὐτοτελῶς τὸ ἴδιο ἔτος.

βαν τήν ἐκρίζωση τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἀπό τήν Δυτική, Κεντρική καί Ἀνατολική Μακεδονία.

Ἡ κατάσταση ἐπιδεινώθηκε μετά τόν ἀτυχῆ γιά τήν Ἑλλάδα Ἑλληνοτουρκικό πόλεμο τοῦ 1897. Οἱ Κομιτατζήδες πυρπολοῦν χωριά, σφάζουν προκρίτους, ἱερεῖς, διδασκάλους καί ἰατρούς Ἕλληνες καί ἀπορραβίζουν οἰκογένειες. Καί ὅλα αὐτά μέ τήν ἀνοχή ὄχι μόνο τῶν Τούρκων, ἀλλά καί πολλῶν ἀπό τίς Μεγάλες Δυνάμεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Τό Ἑλληνικό Κράτος ἀντελήφθη τόν κίνδυνο πού διέτρεχε ὁ Ἑλληνισμός τῆς Μακεδονίας καί ἔλαβε τήν ἀπόφαση νά ἀντιδράσῃ ἐνόπλιως. Καί πράγματι, ὠργανώθηκαν ἔνοπλα ἀνταρτικά σώματα, τά ὁποῖα εἰσῆλθαν στή Μακεδονία, ἐστερέωσαν μέ τούς ἀγῶνες καί τίς θυσίες τους τό ἐθνικό φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καί τελικά κατώρθωσαν νά ἀπαλλάξουν κατά μέγα μέρος τή Μακεδονία ἀπό τούς Κομιτατζήδες. Τό πρῶτο σῶμα πού εἰσῆλθε στή Μακεδονία ἦταν τό ὑπό τόν ἀνθυπολοχαγό τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ Παῦλο Μελά, κατά τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1904.

Τόν μέγιστο κίνδυνο τοῦ ἐκβουλαγρισμοῦ τῆς Μακεδονίας διεῖδε ἐνωρίς τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, τοῦ ὁποῖου πρῶτο μέτρο ὑπῆρξε ἡ κατά τό ἔτος 1900 ἀντικατάσταση πολλῶν Μητροπολιτῶν τῆς Μακεδονίας μέ ἄλλους νεώτερους, πού ἦσαν εὐρυμαθεῖς καί γενναῖοι καί ἡλικίας 30 ἕως 35 ἐτῶν, ὅπως ὁ Ἰωακείμ Φορόπουλος τοῦ Μοναστηρίου, ὁ Φώτιος τῆς Κορυτσᾶς, ὁ Εἰρηναῖος τοῦ Μελενίκου, ὁ Κωνσταντῖνος τῶν Σερρών, ὁ Γερμανός Καραβαγγέλης τῆς Καστοριάς, ὁ Χρυσόστομος Καλαφάτης τῆς Δράμας καί ἄλλοι.

Πολύ προτοῦ ἐπέμβῃ οὐσιαστικά τό ἐλεύθερο Ἑλληνικό Κράτος στόν Μακεδονικό Ἀγώνα, μεγίστη ὑπῆρξε ἡ συμβολή τῆς Ἐκκλησίας, κυρίως διά τῶν μητροπολιτῶν Καστοριάς Γερμανοῦ Καραβαγγέλη, Δράμας Χρυσόστομου Καλαφάτη (μετέπειτα Ἐθνομάρτυρος Μητροπολίτου Σμύρνης), Μοναστηρίου Ἰωακείμ, Θεσσαλονίκης Ἀλεξάνδρου, Πολυανῆς Φωτίου, Γρεβενῶν Αἰμιλιανοῦ καί ἄλλων Ἱεραρχῶν στή διεξαγωγή καί ἐπιτυχία τοῦ Ἀγώνα ἐκείνου.

Ὅλοι γενικῶς οἱ χρηματίσαντες κατά τήν περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα μητροπολίτες τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ στή Μακεδονία ἔλαβαν ἐνεργό μέρος σ' αὐτόν, ἕκαστος ἀναλόγως τῶν δυνάμεών του, ἀνέπτυξαν ἵερόσυλη ἐθνική δράση καί ἀντιμετώπισαν ἐπιτυχῶς τή λαίλαπα τῆς σλαβικῆς ἐπιβουλῆς. Μεταξύ ὧμως τούτων διακρίθηκαν ἰδιαίτερος ὁ μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανός Καραβαγγέλης καί ὁ μητροπολίτης Δράμας Χρυσόστομος Καλαφάτης, τῶν ὁποίων, συνεπεία τῆς δράσεώς των, ἐζήτησαν τήν ἀπομάκρυνση οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι καί τελικῶς τό ἐπέτυχαν, χάρις στή βοήθεια τῶν ξένων μεταρρυθμιστῶν καί τήν ἀπαίτηση τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν.

Ἄλλωστε, ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ Ἐκκλησία προμαχεῖ ἀνέκαθεν σέ

ὄλους τούς ἐθνικούς μας ἀγῶνες, μέ ἑκατόμβες θυμάτων, κληρικῶν παντός βαθμοῦ. Ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἦταν στενῶς συνδεδεμένη μέ τόν Μακεδονικό Ἑλληνισμό καί κατά τούς χρόνους τῆς σκοτεινῆς δουλείας του συνέβαλε εὐρύτατα γιά τήν ἠθική καί πνευματική του ἐπιδίωξη. Ἐπί πέντε καί πλέον συνεχεῖς αἰῶνες, ἡ θρησκευτική ζωή παρέμεινε ἡ μόνη ὀργανωμένη ζωή γιά τούς Ἕλληνες τῆς Μακεδονίας, κατοχυρωμένη μέ παραχωρηθέντα προνόμια ἀπό τούς Σουλτάνους. Ἑλληνισμός καί Ἐκκλησία ἦταν στοιχεῖα συνυφασμένα στή Μακεδονία καί τή Θράκη καί ἀντιμετώπισαν ἀπό κοινοῦ τίς ἐπιθέσεις τοῦ Βουλγαρικοῦ Κομιτάτου.

Πρῶτοι οἱ ἱερεῖς ἀντιμετώπισαν τήν μάχαιραν τῶν κομιτατζήδων. Πρῶτες οἱ Ἐκκλησιές ἐπυρπολήθησαν. Ἄν δέν ὑπῆρχαν οἱ φωτισμένοι Ἱεράρχες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γιά νά καθοδηγήσουν καί ὀργανώσουν τούς πιστούς στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο Μακεδόνες, ὁ Μακεδονικός Ἑλληνισμός θά εἶχε ἐξαφανισθεῖ. Οἱ Ἱεράρχες τοῦ ὑποδούλου Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀνέπτυξαν ὑπέροχη ἐθνική δράση καί ἀντιμετώπισαν μέ ἐπιτυχία τόν ἄμεσο κίνδυνο ἀφανισμοῦ τῆς Μακεδονίας. Κατά γενική ὁμολογία, ὁ ἀγώνας πού διεξήγαγε ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρξε μέγας καί σωστικός. Γενικῶς δέ, δέν θά ἦταν ὑπερβολή νά λεχθῆ ὅτι ἡ συμβολή τῆς Ἐκκλησίας στόν Μακεδονικό Ἀγώνα εἶναι ἰσάξια μέ ἐκείνη τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ 1821 σέ προσφορά αἵματος καί σέ θυσίες.

Ἡ μεγάλη σημασία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα γιά τόν Ἑλληνισμό εἶναι ἀναμφισβήτητη. Ὁ ἀγώνας αὐτός παρουσιάζων ἰδιομορφία, ἐβράδυνε νά γίνῃ γνωστός εὐρύτερα, καθόσον, λόγω τοῦ χαρακτῆρος του, ἐπρεπε νά παραμείνει μυστικός. Ἐλάχιστοι ἦταν ἐκεῖνοι, πού ἦταν σέ θέση νά ἔχουν καθολική γνώση καί ἐποπτεία τοῦ ἀγώνα πού διεξῆγε ὁ Ἑλληνισμός ἀπό τό 1903 μέχρι τό 1908 στή Μακεδονία, προκειμένου αὐτή νά διασωθῆ ἀπό τόν θανάσιμο κίνδυνο πού τήν ἀπειλοῦσε.

Ὁ Μακεδονικός Ἀγώνας, ὑπό τήν ἔννοια τῆς βουλγαρικῆς ἀπειλῆς, εἶναι παλαιός, μέ ἀλλεπάλληλες ἐξάρσεις. Στήν πραγματικότητα ὁ Μακεδονικός Ἀγώνας ἄρχισε τό 1878, μέ τήν Ἐπανάσταση τοῦ Λιτοχώρου, ἡ ἐπέτειος τῆς ὁποίας κάθε χρόνο ἐορτάζεται στίς 20 Φεβρουαρίου. Τόν ἀγώνα αὐτόν, πού ἦταν μακροχρόνιος, πολυαἵμακτος καί σκληρός, ἐπλαισίωσαν τόσο οἱ Ἕλληνες τῆς τουρκοκρατούμενης τότε Μακεδονίας, ὅσο καί οἱ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος.

Ἀλλά, μετά τίς ἀναγκαῖες αὐτές εἰσαγωγικές παρατηρήσεις πού ἀναφέραμε γιά τήν ὄλη ὀργάνωση καί διεξαγωγή τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα, καθώς καί γιά τή μεγάλη συνεισφορά σ' αὐτόν τῆς Ἐκκλησίας, νομίζω ὅτι εἶναι πλέον καιρός νά ἀναφερθοῦμε ἰδιαίτερα στήν ἐθνική καί ἐκκλησιαστική δράση τοῦ Ἐθνομάρτυρος Μητροπολίτου Χρυσόστομου Καλαφάτη, πού εἶναι καί τό θέμα τῆς σημερινῆς ὁμιλίας.

Ὁ Μακεδονομάχος Μητροπολίτης Δράμας καί ἔπειτα Σμύρνης Χρυσόστομος Καλαφάτης ἐγεννήθη τό ἔτος 1867 στήν Τρίγλια τῆς Βιθυνίας. Ἐσπούδασε στή Θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης καί τό 1897 ἀνέλαβε τό ἀξίωμα τοῦ Μεγάλου Πρωτοσυγγέλου τῶν Πατριαρχείων. Κατά τό χρονικό διάστημα πού κατεῖχε τό ἀξίωμα αὐτό, διακρίθηκε γιά τήν εὐφράδεια τοῦ λόγου καί τή μεγάλη δραστηριότητα πού ἀνέπτυξε. Ἀπό τή θέση του αὐτή συνετέλεσε στή ματαίωση τῶν σχεδίων τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Παλαιστινείου Πανσλαβιστικῆς Ἐταιρίας Ποποδονότσεφ, ὁ ὁποῖος ἐπεδίωκε τήν ἀλλοίωση τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἁγίου Ὁρους καί τόν ἐκσλαβισμό τῶν Πατριαρχείων Ἀντιοχείας καί Ἱεροσολύμων.

Ὁ Χρυσόστομος Καλαφάτης ἐξελέγη καί ἐχειροτονήθη Μητροπολίτης Δράμας τόν Μάϊο τοῦ 1902, σέ ἡλικία 35 ἐτῶν. Ἡ ἄφιξη καί ἡ ἐνθρόνισή του στή Δράμα ἐγινε στίς 22 Ἰουλίου 1905. Τή μητρόπολη τῆς Δράμας ἐποίμανε μέχρι τοῦ 1910, ἀναπτύξας μεγάλη καί πολυσχιδῆ ἐκκλησιαστική καί ἐθνική δράση. Καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του στή Δράμα, ἀπό τήν ὁποία ἐξαναγκάσθηκε νά ἀπέλθῃ τόν Αὐγούστο τοῦ 1907 ὕστερα ἀπό ἔντονα διαδήματα τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως πρὸς τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ὅτι ἦταν ὁ ὀργανωτής καί ἐμπυχωτής τῶν Ἑλλήνων ἀνταρτῶν στήν περιφέρειά του, ἀνέπτυξε μεγάλη ἐθνωφελῆ δράση.

Τό ἐκκλησιαστικό καί ἐθνικό ἔργο πού ἐπετέλεσε ὁ Χρυσόστομος τόσο στή Δράμα, ὅσο καί στή Σμύρνη, εἶναι σημαντικώτατο καί πολυπλευρο. Καί στίς δύο αὐτές μητροπόλεις πού διαποίμανε, ἴδρυσε καί συντηροῦσε πολλά εὐαγγῆ Ἰδρύματα, ἐνῶ παραλλήλως ἀνέπτυξε καί λίαν ἀξιόλογη συγγραφική δράση, ἀναφερόμενη σέ ἐθνικά καί θεολογικά θέματα. Θά πρέπει νά σημειωθῇ ἐδῶ ὅτι ὁ Χρυσόστομος ἐξέδωσε εἰδική μελέτη ἐναντίον τῶν ἰσχυρισμῶν τῶν Λατίνων περί τοῦ Τάφου τῆς Παναγίας παρά τήν Ἐφεσον (Καπουλί-Παναγία).

Ἡ προσωπική δράση τοῦ Χρυσόστομου συνίστατο, ὅπως προκύπτει ἀπό τίς Ἐκθέσεις του περί τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος (1903-1907) πρὸς τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Ἰωακείμ Γ', ἐκτός τῶν ἄλλων, σέ συνεχεῖς περιοδεῖες πρὸς τόνωση τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τοῦ ποιμνίου του, σέ παρηγορία καί ὑλική ἀνακούφιση τῶν θυμάτων καί σέ διαμαρτυρίες πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις. Ἄν καί οὔτε ἀπό τίς ἐν λόγῳ ἐκθέσεις του, οὔτε καί ἀπό τήν κατασχεθεῖσα ἀπό τοὺς Τούρκους ἰδιωτική ἀλληλογραφία του - τό περιεχόμενο τῆς ὁποίας ἐθεωρήθη συνωμοτικό - προκύπτει ὅτι ὁ Χρυσόστομος εἶχε προβῆ καί σέ θετικά μέτρα ἀμύνης, δηλονότι σέ ὀργάνωση καί ἐνίσχυση Ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων πρὸς ἀπόκρουση τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, ἐν τούτοις, ὅπως εἶναι εὐνόητο, ὁ Χρυσόστομος θά ἐγνώριζε ὅτι δέν ἐπαρκοῦσαν οἱ προφορικές καί οἱ ἔγγραφες διαμαρτυρίες του γιά τίς θηριωδίες τῶν Βουλγάρων καί

ἐπίσης θά ἦταν ἐνήμερος τῶν κινήσεων καί τῆς ὀργανώσεως τῶν δρώντων Ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων στίς περιφέρειες Δράμας καί Σερρών. Τοῦτο τό ἐγνώριζε ὁ Γενικός Ἐπιθεωρητής τῶν Βιλαετίων τῆς Μακεδονίας Χρυσεῖν Χιλμῆ Πασᾶς, ὁ ὁποῖος τό Μάιο τοῦ 1907 εἶπε χαρακτηριστικά πρὸς τόν Πρόξενο τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς Σέρρας Ἀντώνιο Σακτούρη: «Ὁ Μητροπολίτης Δράμας, ἀποπτύσας πάντα χαλινόν, ὕψωσε τήν Ἑλληνικήν σημαίαν, σημαίαν ἀνταρσίας καί καταλύσεως τοῦ καθεστῶτος, καί περιερχόμενος τήν περιφέρειάν του ἐξεγείρει τούς πληθυσμούς, συνεννοεῖται μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀνταρτῶν καί τῶν κακοποιῶν στοιχείων καί δέν περιορίζεται μόνον εἰς τήν κατά τῶν Βουλγάρων ἐνέργειαν, ἀλλ' ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου νά ἐξεγείρη τούς Ἑλληνας καί κατ' αὐτῶν ἔτι τῶν Ὀθωμανῶν...».

Ὁ Χρυσόστομος, περιοδεύων μέ μυρίους κινδύνους στή μητροπολιτική του περιφέρεια τῆς Δράμας, συγκρατοῦσε τούς παραπλανηθέντας ἀπό τή βουλγαρική προπαγάνδα, ἐνθουσίαζε τούς ὀλιγόψυχους καί κήρυττε ἀπό τόν ἄμβωνα τήν προβολή ἔνοπλης ἀντίστασης κατά τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, τῶν πρακτόρων τους καί τῶν ἐξωμοτῶν τῆς περιοχῆς Δράμας. Τούς προτρεπτικούς του λόγους γιά τήν ἔνοπλη ἀντίσταση κατά τῶν Βουλγάρων ὁ Χρυσόστομος ἄρχιζε πάντοτε μέ τήν ἐξῆς στερεότυπη καί χαρακτηριστική φράση: «Πωλησάτω τά ἱμάτια αὐτοῦ καί τά ὑπάρχοντα αὐτοῦ καί ἀγορασάτω μάχαιραν».

Ὅπως προείπαμε, τόν Αὐγούστο τοῦ 1907 ἀπομακρύνθηκε ἀπό τήν ἔδρα του ὁ Χρυσόστομος, μέ τήν κατηγορία ὅτι ἦταν ὁ ὀργανωτής καί ἐμπνευστής τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος στή Δράμα. Τῆς ἐκδιώξεώς του, λόγω τῆς πολύπλευρης καί ἀποτελεσματικῆς δράσεώς του, εἶχε ἤδη προηγηθῆ ἡ ἀπαγόρευση σ' αὐτόν νά ἀπομακρύνεται ἀπό τήν ἔδρα του καί νά περιοδεύῃ στά χωριά τῆς Ἐπαρχίας του, καθὼς ἐπίσης καί νά μετέχη τοῦ Νομαρχιακοῦ Συμβουλίου, τοῦ ὁποῖου μετεῖχε αὐτοδικαίως, ὑπὸ τήν ιδιότητά του ὡς θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἑλληνορθοδόξων.

Ἐξ ἴσου σπουδαία ὅμως ὑπῆρξε καί ἡ δράση τοῦ Χρυσοστόμου ὡς Ἱεράρχου στή Θεόσωστη μητροπολιτική περιφέρεια τῆς Δράμας. Ἐκτός ἀπό τό τεραστίας σημασίας ποιμαντικό ἔργο του, τό ὁποῖο, παρά τίς ἐπικρατοῦσες τότε ἐγγενεῖς δυσχέρειες καί ποικίλες ἀντιξοότητες καί ἀτυχεῖς συγκυρίες, ἐπιτελοῦσε λίαν ἐπιτυχῶς μέ πίστη καί ἀφοσίωση, ἔκτισε περικαλλῆ ναό στή Δράμα καί μητροπολιτικό μέγαρο καί ἀνήγειρε Ἐκπαιδευτήρια ἀρρένων καί θηλέων, Νοσοκομεῖο, Γυμναστήριο, Γηροκομεῖο, Ὁρφανοτροφεῖο καί ἄλλα εὐαγῆ Ἰδρύματα. Ἐμερίμνησε, ἐξάλλου, γιά τήν ἀνέγερση κατοικιῶν γιά τούς καπνεργάτες. Ἐπίσης, ἀνέπτυξε μεγάλη δράση καί κατώρθωσε νά ἀντιμετωπίσῃ μέ ἐπιτυχία τήν προσπάθεια τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας νά προσηλυτίσῃ Ἑλληνορθοδόξους.

Χάρις στίς δραστήριες καί πρό παντός τελεσφόρες προσπάθειές του, ματαιώθηκαν τά σχέδια τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, μέ ἀποτέλεσμα τό μεγαλύτερο μέρος τῶν κατοίκων νά παραμείνῃ πιστό στήν Ὁρθοδοξία καί στόν Ἑλληνισμό. Ἐπί τῶν ἡμερῶν τοῦ Χρυσόστομου δόθηκε ἡ μέγιστη δυνατή ὠθηση στήν καλλιέργεια καί ἀνάπτυξη τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων στή Δράμα καί τήν περιοχή της.

Ὅπως πληροφοροῦμεθα ἀπό τόν Κώδικα τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Τσατάλτζας (Χωριστῆς), ὁ Χρυσόστομος ὠργάνωσε τίς Ὁρθόδοξες Κοινότητες, τίς ἡγεσίες τῶν ὁποίων διεχώρισε σέ τρεῖς Ἐπιτροπές, δηλαδή στή Δημογεροντία, στή Σχολική Ἐφορεία καί στήν Ἐκκλησιαστική Ἐπιτροπή.

Ἐκτός ἀπό τήν πόλη τῆς Δράμας, ὁ Χρυσόστομος ἔστρεψε ἀμέριστο τό ἐνδιαφέρον του καί στήν Τσατάλτζα, πού ἦταν τό κέντρο καί ἡ ψυχὴ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα. Ἐκτός ἀπό τόν καλλιμάρμαρο καί περικαλλῆ ναό τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου μέ τό μοναδικό ξυλόγλυπτο τέμπλο καί τίς θαυμάσιες τοιχογραφίες, μέ μέριμνά του ἀνηγέρθηκαν ἐπιδύλητικά Ἐκπαιδευτήρια καί ἰδρύθηκε Μουσικοδραματικός Σύλλογος, ὁ ὁποῖος διέθετε Ἀναγνωστήριο καί Φιλαρμονική, ἡ ὁποία ὑπάρχει μέχρι σήμερα.

Στό Δοξᾶτο, ἐπίσης, ἐμερίμνησε γιά τήν ἀνάγευση Ἐκπαιδευτηρίων καί Γυμναστηρίου, καθὼς καί γιά τήν ἐπισκευή τοῦ ἐκεῖ Ἱεροῦ Ναοῦ. Τό Δοξᾶτο ὑπῆρξε μία ἀπό τίς σημαντικότερες Ἑλληνορθόδοξες Κοινότητες τῆς Ἐπαρχίας Δράμας, στήν ὁποία καλλιεργοῦνταν ἱκανοποιητικά ἡ Ἑλληνική Παιδεία καί τά Γράμματα.

Στήν Δράνοβα (Μοναστηράκι), στή Βησοτσάνη (Ξηροπόταμο), στό Μπουμπλίτσι (Πύργοι), στό Ροδολεῖβος, τή Βιτάστα, τήν Πρώτη, τήν Πλεύνα (Πετρούσσα) καί σέ πολλά ἄλλα χωριά τῆς δικαιοδοσίας του, ἀνήγειρε ἐκκλησίες, σχολεῖα καί γυμναστήρια. Ἐδῶ θά πρέπει νά ἀναφέρουμε ὅτι στίς 29 Ὀκτωβρίου 1902 οἱ Βούλγαροι δολοφόνησαν στήν Πετρούσσα τόν πρόκριτο καί πρόεδρο τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Κοινότητος Ἀθανάσιο Βαλαβάνη, λόγω τῆς τεραστίας ἐθνωφελοῦς δράσεως πού εἶχε ἀναπτύξει.

Στή γενέτειρά μου Ἀλιστράτη, στήν ὁποία τήν 1η Ἰανουαρίου 1825, ἐπί Μητροπολίτου Νικοδήμου, εἶχε μεταφερθῆ ἡ ἔδρα τῆς Μητροπόλεως ἀπό τή Δράμα καί ἡ ὁποία ἦταν τό δεύτερο πνευματικό κέντρο τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας μετά τίς Σέρρες καί κατά τούς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας εἶχε πρωτοστατήσει στήν ὑποστήριξη τῶν Γραμμάτων καί στήν ἀνάπτυξη πνευματικῆς κινήσεως σέ ὅλη τήν περιφέρεια Δράμας καί Ζιχνῶν, ὁ Χρυσόστομος τό 1904 ἴδρυσε Οἰκοτροφεῖο γιά τά ὄρφανά, τῶν ὁποίων οἱ γονεῖς, στυλοὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, εἶχαν δολοφονηθῆ ἀπό τό ἐπάρατο Βουλγαρικό Κομιτᾶτο. Τό Οἰκοτροφεῖο, τό ὁποῖο ἐστεγάζετο σέ οἶκημα συνεχόμενο μέ τό μητροπολιτικό, τελοῦσε ὑπό τήν προστασία

τοῦ μητροπολίτου Φιλίππων, Δράμας καί Ζιχνῶν πού εἶχε τήν ἔδρα του στήν Ἀλιστράτη.

Τό 1874 ἰδρύθηκε στήν Ἀλιστράτη ἡ Συντηρητική Ἀδελφότης «ἡ Ἀμφίπολις», ἡ ὁποία, ὅπως προκύπτει ἀπό τόν διασωθέντα Κανονισμό λειτουργίας της ὑπό ἡμερομηνία 26 Δεκεμβρίου 1874, εἶχε ὡς σκοπό τή διάσωση τοῦ καθεστώτος στά χριστιανικά χωριά τοῦ τμήματος Ζίχνης μέ τή διάσωση τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων.

Ἡ «Συντηρητική Ἀδελφότης» συνεργάζετο καί μέ τό ἄλλο ἀξιόλογο σωματεῖο τῆς κωμοπόλεως, τόν «Δραματικό Ὅμιλο Ἀλιστράτης», ὁ ὁποῖος ἀνέβαζε ἐπί σκηνῆς θεατρικά ἔργα ἐθνικοῦ περιεχομένου πρός καλλιέργεια καί τόνωση τοῦ πατριωτικοῦ φρονήματος τῶν κατοίκων.

Θά πρέπει νά λεχθῆ ἀκόμη ὅτι στήν Ἀλιστράτη, ἡ ὁποία ἐπί Τουρκοκρατίας καί ἐπί πολλές δεκαετηρίδες κατά τήν διάρκεια τοῦ 18ο αἰῶνος ὑπῆρξε τό σημαντικότερο κέντρο τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καί εἰδικότερα τῆς περιοχῆς Φιλίππων-Δράμας-Ζιχνῶν, λειτουργοῦσαν τά κάτωθι Ἐκπαιδευτήρια:

1) Ἡ περιώνυμος Κεντρική Ἑλληνική Σχολή (ἐφάμιλλη τῆς ἀντίστοιχης Σχολῆς τῶν Σερρών), ψυχή τῆς ὁποίας ἦταν ὁ ἐκάστοτε Σχολάρχης. Οἱ κάτοχοι ἀπολυτηρίου τῆς Σχολῆς εἶχαν τό δικαίωμα νά διδάσκουν μαθητάς «κατ' οἶκον» καί νά διορίζωνται ὡς δημοδιδάσκαλοι στά δημοσυντήρητα τήν ἐποχή ἐκείνη σχολεῖα τοῦ ὑποδούλου Ἐθνους.

2) Ἀρρεναγωγεῖο, τό ὁποῖο ἦταν ἐννεατάξιο σχολεῖο καί περιελάμβανε ἑξατάξιο Δημοτικό καί τριτάξιο Γυμνάσιο, καί

3) Παρθεναγωγεῖο, τό ὁποῖο ἦταν ἑξατάξιο Δημοτικό σχολεῖο.

Ὅπως ἀναφέρει ὁ Χρυσόστομος σέ σχετική Ἐκθεσὴ του πρός τόν τότε Οἰκουμενικό Πατριάρχη Ἰωακείμ Γ', τήν 10ῃ Ὀκτωβρίου 1906 ἐγίνε στήν Ἀλιστράτη «ἀπόπειρα τερατώδους βουλγαρικοῦ ἀνοσιουργήματος», πού ἀπέβλεπε «εἰς τήν εἰς τέφραν μετατροπὴν» οἰκιῶν ἐξεχόντων προκρίτων τῆς κωμοπόλεως καί κυρίως τοῦ Οἰκοτροφείου, τό ὁποῖον περιελάμβανε ὑπερτεσσαράκοντα ὄρφανά. Ὁ φοβερός αὐτός κίνδυνος, πού θά ἐβύθιζε σέ βαθύ πένθος τήν κωμόπολη τῆς Ἀλιστράτης μέ ἄωρο θάνατο τῶν καί τῶν ἀθῶν καί ἀκάκων ὀρφανῶν ἀνηλίκων παιδιῶν καί στήν καταστροφή καί ἐξόντωση πολλῶν σημανόντων οἰκῶν τῆς Ἀλιστράτης, ἀπεσοδῆθη χάρις στή σθεναρή ἄμυνα πού προέβαλαν οἱ ἄνθρωποι τῆς Μητροπόλεως πού φρουροῦσαν τό Οἰκοτροφεῖο.

Μέ ὑπόδειξη, ἐπίσης, τοῦ Χρυσόστομου ἰδρύθηκε καί λειτούργησε ἡ «Φιλοπροοδευτικὴ Ἀδελφότης Δράμας», ἡ ὁποία, μεταξύ τῶν ἄλλων δραστηριοτήτων πού ἀνέπτυξε, ἵδρυσε ἀναγνωστήριο καί βιβλιοθήκη.

Τό ἴδιο περίπου χρονικό διάστημα ἰδρύθηκε στό Δοξάτο ὁ Σύλλογος

«Οἱ Φίλιπποι», ὁ ὁποῖος ὀργάνωσε σπουδαῖο ἀναγνωστήριο, ἐνῶ στήν Προσοτσάνη ἰδρύθηκε τό 1873 ἡ «Φιλεκπαιδευτική Ἀδελφότης Ἡώς».

Ὅλοι γενικῶς οἱ Σύλλογοι αὐτοῖ ἀνέπτυξαν πολύ μεγάλη δραστηριότητα καί συνετέλεσαν τά μέγιστα στήν κραταίωση τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν κατοίκων, οἱ ὁποῖοι καί ὡς ἐκ τούτου ἐπέδειξαν ἀκατάβλητο ἀγωνιστικό σθένος.

Ἐπίσης, θά πρέπει νά ἐξαρθῇ ἰδιαίτερος καί ἡ ἐνεργός καί πολύτιμη συμβολή τῆς Ἐκκλησίας στήν ὄλη ὀργάνωση καί διεξαγωγή τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα στήν εὐρύτερη περιφέρεια τῆς Ἀλιστράτης, ἀλλά καί στους Νομούς Σερρών καί Δράμας γενικότερα, τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ἡ ὁποία ἐκτός ἀπό θρησκευτικό προπύργιο ἦταν καί κέντρο διελεύσεως πρακτόρων τῶν Ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων πρὸς διαβίβαση διαφόρων ἐντολῶν καί μηνυμάτων.

Γενικά ἡ φυσιολογία τοῦ διακεκριμένου ἐκείνου Ἱεράρχου καί Ἐθνομάρτυρος ἐδέσποσε σέ ὄλη τήν περιφέρεια τῆς Δράμας. Ἡ παρουσία του ἦταν ἐμφανῆς παντοῦ καί πάντοτε. Ὑπό τή φωτεινὴ ἡγεσία του οἱ Ἕλληνες τῆς περιοχῆς ἀμύνθηκαν μέ σθένος κατὰ τῆς βουλγαρικῆς ἐπιβουλῆς καί διατήρησαν ἀμείωτο τό ἐκκλησιαστικό καθεστῶς τους.

Μετά τήν Ἐπανάσταση τῶν Νεοτούρκων καί τήν ἀνακήρυξη τοῦ Τουρκικοῦ Συντάγματος τοῦ 1908, στίς 17 Αὐγούστου 1908, ὕστερα ἀπό τήν ἀμνηστία πού δόθηκε, ὁ Χρυσόστομος, ἐπωφεληθεὶς αὐτῆς, ἐπανῆλθε στή Δράμα, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι τό 1909 τόν ἀπομάκρυναν καί πάλι μέ τή δικαιολογία ὅτι ἡ παρουσία του ἐκεῖ ἐγκυμονοῦσε κινδύνους γιά τή δημόσια τάξη καί ἀσφάλεια. Ἐξορίζεται ἔτσι γιά δεύτερη φορά στήν Τρίγλια, ὅπου δέν παρέμεινε ἀδρανῆς, ἀλλ' ἀνέπτυξε καί ἐκεῖ μεγάλη δραστηριότητα, ἰδρύσας ναοὺς, σχολεῖα, ὀρφανοτροφεῖα καί πολλὰ ἄλλα εὐαγῆ Ἰδρύματα.

Ἀνεκτίμητη ὑπῆρξε στό ἐθνωφελές ἔργο τοῦ Χρυσοστόμου ἡ συμβολή τοῦ ἐκ Σερρῶν Καπετάν Δούκα ἢ Ζέρβα, γενικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Ἀρχηγείου Ζίχνας-Παγγαίου, ὁ ὁποῖος στίς 12 Ἰανουαρίου 1907 ἐξουδετέρωσε στή Γράτσιανη (Ἀγιοχώρι) τόν διαδόητο Βούλγαρο ἀρχικομιτατζή Πανίτσα, ὁ ὁποῖος διέπραξε πολλές θηριωδίες στήν περιοχὴ Ζίχνας καί Παγγαίου.

Ὁ Καπετάν Δούκας, ἔχων πληροφορίες ὅτι τό ὑπό τόν Πανίτσα βουλγαρικό σῶμα ἐφιλοξενεῖτο τήν ἡμέρα ἐκείνη σέ φιλικὰ σπίτια στήν Γράτσιανη, μετέβη ἀμέσως ἐκεῖ μέ τά ἰκανώτερα ἀπό τά παλικάρια του καί τήν ἴδια νύχτα περικύκλωσαν ἀπό διάφορα σημεία τό χωριό. Γιά νά ἐξαναγκάσῃ τόν Πανίτσα καί τούς συμμορίτες του νά ἐξέλθουν τῆς οἰκίας, τήν ἐπυρπόλησε, πρᾶγμα πού τούς ἐξανάγκασε, πρὸ τοῦ κινδύνου νά καοῦν ζωντανοὶ ἢ νά συλληφθοῦν, νά δραπετεύσουν ἀπό αὐτήν.

Στὴν ἐπίθεση τῆς Γράτσιανης εἶχε δοθῆ μεγάλη προσοχή. Ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης Χρυσόστομος, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ σώματος γιὰ τὴν ἐπιχείρηση, συγκέντρωσε τοὺς μετέχοντες στὴ δύναμη ἀντάρτες, στοὺς ὁποίους μὲ βαθειὰ συγκίνηση καὶ βουρκαωμένα μάτια ἀπηύθυνε λόγια μεστὰ πατριωτικοῦ περιεχομένου, καὶ στὴ συνέχεια τοὺς κοινώησε ὅλους τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων καὶ τοὺς εὐχήθηκε καλὴ ἐπιτυχία στὴν ἀποστολὴ τους. Κατὰ τίς μαρτυρίες παρισταμένων, ὁ λόγος αὐτὸς τοῦ Χρυσόστομου ἦταν ἀπὸ τοὺς πλέον φλογεροὺς πού ἐκφώνησε ποτέ ὁ διακεκριμένος ἐκεῖνος Ἱεράρχης. Δυστυχῶς, λόγω τῆς ἀποτεφρώσεως κατὰ τὸ ἔτος 1908 τοῦ κτηρίου τῆς Μητροπόλεως Ἀλιστράτης, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ περισωθῆ τὸ κείμενον τοῦ περισπούδαστου αὐτοῦ πατριωτικοῦ λόγου, ὅπως ἄλλωστε καὶ τόσα ἄλλα πολύτιμα ἔγγραφα, κώδικες κλπ. κειμήλια.

Στὴ συναφθεῖσα πολύωρη μάχη διέφυγε μὲν ὁ Πανίτσας, ἐφονεύθησαν ὅμως ἐπὶ τόπου τέσσαρες ἀπὸ τοὺς ἄνδρες του πού ἦσαν καὶ οἱ ἱκανώτεροι. Ἡ ἐπίθεση αὐτὴ στὴ Γράτσιανη, προετοιμασθεῖσα μὲ ψυχραιμία καὶ μὲ στρατηγικότητα (καθόσον ὁ Δούκας παρίστανε δῆθεν τὸν ἀρχηγὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος καὶ μὲ συντεταγμένο τμήμα, στό ὁποῖο ἔδιδε τουρκιστὶ παραγγέλματα, εἰσῆλθε στὴ Γράτσιανη διὰ τῆς ὁδοῦ Ἱλιστράτης, γιὰ νὰ ἐκληφθῆ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους κομιτατζήδες ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ τουρκικὸ στρατό), ἐφόβισε τόσο πολὺ τὸν Πανίτσα, ὥστε ἐγκατέλειπε ὀριστικῶς πλέον τὴν περιφέρεια καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ Σκρητζόβο (Σκοπιὰ), πού ἦταν τὸ ὄρητῆριό του.

Ὁ προκατόχος μου στὴν προεδρία τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἐταιρίας Σερρών - Μελενίκου καὶ ἱστορικὸς τῶν Σερρῶν, ἀείμνηστος Πέτρος Πέννας, σέ σχετικὴ μελέτη του ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἡ ὀργάνωση τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος στὴν περιοχὴ τοῦ Σαντζακίου Σερρῶν» (ἀνακοίνωση στό Συμπόσιο «Ὁ Μακεδονικὸς Ἀγὼν», πού ὀργανώθηκε ἀπὸ τὸ Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου καὶ τὸ Μουσεῖο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος στὴ Θεσσαλονίκη, Φλώρινα, Καστοριά καὶ Ἐδεσσα, ἀπὸ 28 Ὀκτωβρίου μέχρι 2 Νοεμβρίου 1984), περιγράφει ὡς ἀκολούθως τὴν κατατρόπωση τοῦ ἀρχικομιτατζῆ Πανίτσα στὴν Γράτσιανη:

«... ὁ Καπετάν Δούκας ἀνταποδίδει στὴν Γράτσιανη (Ἀγιοχωρὶ) στίς 12 Ἰανουαρίου 1907 κατὰ τρόπο ἀποτελεσματικὸ ὅσα ὁ τρομοκράτης κομιτατζῆς Πανίτσας καὶ οἱ φανατικοὶ τοῦ Σκρητζόβου (Σκοπιᾶς) διέπραξαν κατὰ τῆς Γκόρνιτσας (Καλῆς Βρύσης), τῆς Κλεπούσνας (Ἀγριανῆς), τοῦ Ἐγρί-Δερέ (Καλλιθέας) καὶ ὅλων τῶν ἄλλων χωριῶν τῆς περιοχῆς. Μετὰ τὴν ἐξουδετέρωση τῆς συμμορίας τοῦ Πανίτσα στὴν Γράτσιανη, ὀλόκληρος ὁ Καζᾶς (Ἐπαρχία) τῆς Ζίχνας ἀνασαίνει. Οἱ Ἕλληνες πανηγυρίζουν. Οἱ Τοῦρκοι, πού ὡς τότε ἔδιναν ἄσυλο στίς βουλγαρικῆς

συμμορίες και άδιαφοροῦσαν γιά τά παθήματα τῶν Ἑλλήνων, ἀρχίζουν νά ἀνησυχοῦν καί νά συγκινοῦνται. Ἡ ἀπήχηση ἀπό τήν δραστηριότητα τῶν Ἑλληνικῶν σωμάτων εἶναι τεράστια καί ἀνυπολόγιστα τά ἀποτελέσματα γιά τόν Ἑλληνισμό. Ἡ Γράτσιανη καί τά ἄλλα χωριά ξαναγυρίζουν στήν Ὀρθοδοξία...».

Ὁ Δούκας ἔγινε πλέον κύριος τῆς καταστάσεως. Ἡ ἐπιτυχία τῆς Γράτσιανης τόν ἀνέβασε πολύ στή συνείδηση τῶν Ἑλλήνων, τό φρόνημα τῶν ὁποίων ἀναπτερώθηκε ἀκόμη περισσότερο.

Ὁ Μητροπολίτης Χρυσόστομος, στήν ἐθνική του προσπάθεια γιά τή διάσωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τῆς Ὀρθοδοξίας στήν Μακεδονία, εἶχε ἀμέριστη βοήθεια, ἐκτός τῶν ἄλλων, καί ἀπό τόν ἀρχιδιάκονο τῆς Μητροπόλεως Δράμας Θεμιστοκλῆ Χατζησταύρου (Χρυσόστομο), ὁ ὁποῖος γεννήθηκε τό 1880 στό Ἀϊδίνιο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐφοίτησε στό Πυθαγόρειο Γυμνάσιο τῆς Σάμου καί ἀκολούθως στή Θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης καί στό Πανεπιστήμιο τῆς Λωζάνης. Μετά τήν ἀποφοίτησή του ἀπό τή Θεολογική Σχολή καί τήν ἀποπεράτωση τῶν σπουδῶν του, ἐχειροτονήθη ἀρχιδιάκονος τῆς Μητροπόλεως Δράμας, ὅπου ἀνέπτυξε μεγάλη ἐθνική δράση, ὡς ἄμεσος βοηθός τοῦ Μητροπολίτου Χρυσοστόμου.

Στενά ἐπίσης συνεργάσθηκε μέ τόν Μητροπολίτη Χρυσόστομο καί σύμπασα ἡ Δημογεροντία τῆς Δράμας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖτο ἀπό τούς Κωνσταντῖνο Δαβέλλα, Δημοσθένη Χατζηκυριάκο, Πέτρο Κωνσταντίνου, Ἀθανάσιο Πέτσο, Μερκούριο Κωνσταντινίδη, Βασίλειο Γρηγοριάδη, Δημήτριο Κωνσταντίνου, Ἀθανάσιο Βαγιανᾶ, Δημήτριο Ἀνθόπουλο, Βλάχο Ἀναγνωστοπούλο, Νικόλαο Χαριτάκη, Μιχαήλ Φέσσα καί Ἀθανάσιο Παπαλούδη, καθώς ἐπίσης καί ὁ Ἄρμεν Κούπτιος (Προκόπιος), ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπό τόν Βῶλακα καί ἡ οἰκογένειά του ἦταν σταθερῶς προσηλωμένη, ψυχῇ τε καί καί σώματι, στήν Ὀρθοδοξία καί τόν Ἑλληνισμό, μέ ἐνεργό καί λίαν ἀξιόλογη ἐθνική δράση κατά τῶν Βουλγάρων.

Ὁ Ἄρμεν Κούπτιος, ὅταν ἦταν δέκα ἐννέα ἐτῶν, ἠγγήθηκε Ἑλληνικῆς ἀνταρτικῆς ὁμάδας, στήν ὁποία ὁ Μητροπολίτης Δράμας Χρυσόστομος ἀνέθετε τίς πλέον ἐμπιστευτικές καί παράτολμες ἀποστολές κατά τῶν Βουλγάρων, τῶν πρακτόρων καί συνεργατῶν τους, γενικά τῶν ἐξωμοτῶν τῆς περιφερείας.

Ἐδῶ θά πρέπει νά ἐξαρθῇ ἰδιαιτέρως καί ἡ πολυσχιδῆς ἐθνική δράση τῆς οἰκογενείας Κομπόκη, ἀπό τήν Καλλιθέα (Ἐγρί-Δερέ), ἡ ὁποία κυριολεκτικῶς ἐθυσιάσθη ὑπέρ τοῦ ἔθνους, ἀφοῦ, ἐξ αἰτίας τῆς σθεναρᾶς ἀντιστάσεώς της κατά τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων καί τῆς ἀρνήσεώς της νά προσχωρήσῃ στή Βουλγαρική Ἐξαρχία, ἀπό τοῦ ἔτους 1892 καί ἐντεῦθεν στίς διάφορες φάσεις τοῦ Ἀγῶνος τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶχε ὀκτώ θύματα. Εἰδικότερα, ὁ ἀρχηγός τῆς οἰκογενείας Κομπόκη, Ἀθανάσιος,

κάηκε ζωντανός ἀπό τούς Βουλγάρους τό 1892, διότι ἀρνήθηκε ἐπιμόνως νά προσχωρήσῃ στή Βουλγαρική Ἐξαρχία, ἐνῶ τά παιδιά του Βασίλειος καί Προκόπιος, τά ὁποῖα εἶχαν συγκροτήσῃ ἔνοπλη ὁμάδα καί ἐπετίθεντο κατά τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων πρό τῆς ἀφίξεως καί τῆς συγκροτήσεως Ἑλληνικοῦ κομιτάτου στή Μακεδονία, ἔπεσαν στό πεδίο τῆς μάχης κατά τά ἔτη 1905 καί 1907. Τά λοιπά μέλη τῆς οἰκογενείας Κομπόκη ἐξοντώθηκαν ἀπό τούς Βουλγάρους, λόγω τῆς μεγάλης ἐθνικῆς δράσεως τήν ὁποία ἀνέπτυξαν. Γιά τήν ἐθνική δράση τους ἡ Πατρίδα ἔδωσε, τιμῆς ἕνεκεν, τά ὀνόματα τῶν Προκοπίου καί Βασιλείου Κομπόκη σέ δύο στρατιωτικά φυλάκια τῆς μεθορίου τῆς Δράμας.

Στενή καί καρποφόρα ὑπῆρξε ἡ συνεργασία τοῦ Χρυσοστόμου καί μέ τόν σημαιοφόρο Μαυρομιχάλη Στυλιανό, ὁ ὁποῖος, ὑπηρετῶν στό Ἑλληνικό Προξενεῖο τῶν Σερρών, ἀπό τοῦ μηνός Νοεμβρίου τοῦ 1905 διήυθυνε τήν ἐθνική ἄμυνα, ὀργανώσας πρός τοῦτο πλήρως τίς περιοχές Δράμας, Προσοτσάνης, Ἐλευθερουπόλεως καί Καβάλας, ἔχοντας ὡς βάση τούς κατά τόπους Ἑλληνικούς Ἀθλητικούς Συλλόγους καί συγκροτήσας σέ ὅλα τά χωριά τῶν περιοχῶν αὐτῶν ἔνοπλες ὁμάδες, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀντιμετωπισθῇ ἐπιτυχῶς ἡ βουλγαρική προπαγάνδα, ἡ ὁποία καί περιορίσθηκε τελικῶς στίς ὁρίεις περιοχές τοῦ Νευροκοπίου.

Τόν Μάρτιο τοῦ 1910, χηρευσάσης τῆς Μητροπόλεως Σμύρνης, ὁ Χρυσόστομος ἐκλέγεται παμψηφεί Μητροπολίτης Σμύρνης, ὅπου ἔφθασε τόν Μάιο τοῦ ἰδίου ἔτους, συνεχίσας τό ἐκκλησιαστικό καί ἐθνικό του ἔργο. Ἐκ τῶν πρώτων, μεριμνᾷ γιά τήν ἀνέγερση ναῶν καί νέου μητροπολιτικοῦ μεγάρου, γιά τήν ἀναδιοργάνωση τοῦ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου τῆς Σμύρνης, τήν ἀνοικοδόμησι τῆς περίφημης Εὐαγγελικῆς Σχολῆς καί ἰδρύει διάφορα εὐαγῆ Ἰδρύματα (Γηροκομεῖο, Ὀρφανοτροφεῖο, Βρεφοκομεῖο κ.ἄ.), ἐνῶ λαμβάνει ἰδιαίτερη μέριμνα γιά τή νεότητα καί τόν ἀθλητισμό. Τό γήπεδο τοῦ Ἀθλητικοῦ Συλλόγου «Πανιώνιος» εἶναι ἔργο τοῦ Χρυσοστόμου, ὅπως καί τόσα ἄλλα ἔργα. Ἐκ παραλλήλου, λαμβάνει ἰδιαίτερη μέριμνα γιά τήν ἀναπτέρωση τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τοῦ λαοῦ.

Ὅταν τό 1914 ἄρχισε ἡ ἐξοντωτική δράση τῶν Νεοτούρκων κατά τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐμερίμνησε γιά τήν περίθαλψη καί ἀνακούφιση τῶν διωκόμενων καί κατήγγειλε διεθνῶς τίς διαπραττόμενες ἀπό τούς Τούρκους θηριωδίες.

Λόγω τῆς πολυσχιδοῦς δράσεως, τήν ὁποία ἀνέπτυξε στή Σμύρνη ὁ Χρυσόστομος, ὅταν κηρύχθηκε ὁ Πρῶτος Παγκόσμιος Πόλεμος, συγκεκριμένα τόν Αὐγούστο τοῦ 1914, οἱ Τούρκοι γιά τρίτη φορά τόν ἀπομάκρυναν ἀπό τόν θρόνο του καί τόν ὑποχρέωσαν νά μεταβῇ στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου συνέγραψε δύο βιβλία στή γαλλική γλώσσα, στά ὁποῖα περιγράφει τίς τουρκικές ὀμότητες σέ βάρος τῶν Ἑλλήνων.

Τό 1915, ἐνῶ ἦταν ἐξόριστος, ἀπέστειλε ἐκτενές καί βαρυσήμαντο ὑπόμνημα στόν βασιλέα Κωνσταντῖνο, μέ τό ὁποῖο τόν παρακαλοῦσε νά ἐγκαταλείψῃ τήν οὐδετερότητα καί νά τεθῆ ἐπί κεφαλῆς τοῦ Ἔθνους τῶν Ἑλλήνων πρός πραγματοποίηση τῆς Μεγάλης Ἰδέας τοῦ Γένους μας, ὑπέρ τῆς ὁποίας πάντοτε ἦταν ὑπέρμαχος ὁ Χρυσόστομος. Τό ἐν λόγῳ μνημειῶδες πράγματι ὑπόμνημα τοῦ Χρυσόστομου, ἄρχισε ὡς ἐξῆς: «Σύ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; Ἀπευθύνομεν τό τεταραγμένον τοῦτο ἐρώτημα πρός Σέ, τόν προσδοκώμενον ἀπό τόσων αἰῶνων, ὡς τόν Μεσοίαν τοῦ στενάζοντος ὑπό σκληροτάτην δουλείαν Γένους ἡμῶν...».

Μετά τή συμμαχική νίκη καί τήν ἀνακωχή τοῦ 1918, ὁ Χρυσόστομος ἐπανήλθε ἀπό τήν ἐξορία στή μητροπολιτική του ἔδρα τῆς Σμύρνης, γενόμενος θριαμβευτικῶς δεκτός ἀπό τό ποίμνιό του, καί τήν 2α Μαΐου 1919, γονυπετής καί κλαίων ἀπό συγκίνηση, εὐλόγησε τίς ἑλληνικές σημαῖες καί ὑποδέχθηκε, ἐπικεφαλῆς τοῦ λαοῦ τῆς Σμύρνης, τά ἀποδιδασθέντα στήν ἀπό απομνημονεύτων ἐτῶν Ἑλληνικωτάτη αὐτή πόλη τῆς Ἰωνίας Ἑλληνικά στρατεύματα.

Μέ κατάλληλες ἐνέργειές του ὁ Χρυσόστομος ἐπέτυχε τήν ἀπομάκρυνση ἀπό τή Σμύρνη τοῦ Διοικητοῦ Νουρεντίν, ὁ ὁποῖος ἦταν ὁ ὑποκινητής καί ὄργανωτής τῶν σφαγῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὅταν ὅμως εἶδε νά κάμπτεται ἡ ἑλληνική παράταξη, προέβη στήν ἴδρυσή τῆς Μικρασιατικῆς Ἄμυνας, προκειμένου νά σώσῃ μέ αὐτήν τόν Ἑλληνισμό πού διέτρεχε θανάσιμο κίνδυνο. Ἐκ παραλλήλου, ἔλαβε μέτρα περιθάλψεως τῶν καταφυγόντων στή Σμύρνη ἀπό τό ἐσωτερικό τῆς χώρας προσφύγων.

Κατά τήν καταστροφή τοῦ Αὐγούστου το 1922 ἀρνήθηκε κατηγορηματικά τήν πρόταση τοῦ Γενικοῦ Προξένου τῶν Η.Π.Α. καί τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῶν Καθολικῶν τῆς Σμύρνης νά τοῦ ἐξασφαλίσουν τήν ἀσφαλῆ ἀναχώρησή του, ἐγκαταλείποντας τήν θέση του ὡς Μητροπολίτου Σμύρνης, ὅταν ἄρχισε ἡ ὑποχώρηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ καί ἡ καταστροφική ἐπίθεση τῶν Τούρκων. Ὁ Χρυσόστομος ἀρνήθηκε τοῦτο ἀσυζητητί δίδοντας τήν ἐξῆς ἑλληνοπρεπῆ καί περήφανη ἀπάντηση: «Ὁ καλός ποιμὴν ὀφείλει νά παραμείνῃ μέ τό ποίμνιό του».

Πράγματι, ὁ διακεκριμένος ἐκεῖνος Ἱεράρχης καί ἀκραιφνῆς Ἑλληνοπατριώτης, μή θέλοντας νά παραβῆ τό λόγο τοῦ Κυρίου: «Ὁ ποιμὴν ὁ καλός τήν ψυχὴν αὐτοῦ τίθειν ὑπέρ τῶν προβάτων», παρέμεινε μέχρι τέλους πλησίον τοῦ δεινῶς δοκιμαζόμενου ποιμνίου του, ἀντιμετωπίσας μέ θάρρος καί παρρησία τίς βιαιοπραγίες καί φρικαλεότητες τῶν Τούρκων σέ βάρος τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Σμύρνης.

Ὁ Χρυσόστομος, πού ἀκολούθησε τό παράδειγμα τοῦ προκατόχου του Μητροπολίτου Πολυκάρπου καί προτίμησε ἀντί τῆς σωτηρίας του

τόν δρόμο τοῦ μαρτυρίου καί τόν φρικτό θάνατο, δέν ἑτερμάτισε ἀπλῶς μία ἀγωνιστική σταδιοδρομία κατά τρόπο λαμπρό, ἀλλά φάνηκε ἄξιος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Ἔθνους. Ἐρμηνεύοντας τό νόημα τῆς ιστορικῆς στιγμῆς, προσέφερε τόν ἑαυτό του σέ θυσία καί ἐφώτισε τίς σκοτεινές ἐκεῖνες ὥρες τῆς Φυλῆς μέ τό ὑπερκόσμιο φῶς, τό ὁποῖο καταυγάζει τήν μακραίωνη καί πολυτάραχη ἱστορία τοῦ Ἔθνους, στοιχειοθετεῖ τήν ἔκτοτε συνέχεια αὐτοῦ καί μεταλαμπαδεύει τήν ἐλπίδα. Μεταβάλλει τόν θάνατο σέ ζωή καί ζωή αἰώνια.

Ὅπως ἀναφέρει χαρακτηριστικά ὁ βιογράφος τοῦ Χρυσοστόμου Σπ. Λοβέρδος, τήν ὀγδόη βραδυή τῆς 28ης Αὐγούστου/10ης Σεπτεμβρίου 1922 ὁ Χρυσόστομος συνελήφθη καί ὀδηγήθη στόν Νομάρχη μαζί μέ δύο δημογέροντες, τόν Τσουρουκτσόγλου καί τόν Κιλιμάνογλου. Τήν δεκάτη ἐσπερινή ὁ ἀδελφός τοῦ μητροπολίτου ἐλάμβανε ὀλιγόλογο σημείωμα, ἀναφέροντάς ἐξῆς: «Ἀγαπητέ ἀδελφέ, Μᾶς ἐκράτησαν ἀπόψε, ἐμέ ὡς Πρόεδρον τῆς Μικρασιατικῆς Ἀμύνης, τούς ἄλλους ὡς μέλη. Μή ἀνησυχεῖτε».

Τήν ἐπομένη τό πρωῖ κυκλοφόρησε ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Μητροπολίτης καί οἱ δύο δημογέροντες πού τόν συνόδευσαν, ἐκτελέσθηκαν. Καί ὁ Σπ. Λοβέρδος, συνεχίζει: «Εἶναι ἡ μόνη αὐθεντική ἀφήγηση τῶν τελευταίων ὡρῶν τῆς ζωῆς τοῦ μητροπολίτου Χρυσοστόμου. Ὅλοι αἱ ἄλλαι ἀφηγήσεις Ἑλλήνων καί ξένων δημοσιογράφων περί τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου, ἐάν τουτέστι ἔγινε τό ἐσπέρας τοῦ Σαββάτου ἢ τήν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς, καί περί τοῦ εἶδους τῶν σκληρῶν βασάνων, τὰς ὁποίας ὑπέστη ὁ μάρτυς Ἱεράρχης, δέν ἔχουν μέχρι τοῦδε (1929) καμμίαν αὐθεντικήν θεβαίωσιν παρ' ὅλας τὰς γενομένας ἐρεῦνας». Καί ὁ Σπ. Λοβέρδος, παραθέτει στή συνέχεια τήν δική του ἄποψη, κατά τήν ὁποία «τό πιθανώτερο εἶναι ὅτι ὁ Νουρεντίν Πασᾶς, διψῶν ἐκδίκησιν καί φοβούμενος ξενικήν ἐπέμβασιν, παρέδωσε τό ἐσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας τοῦ Σαββάτου τόν Μητροπολίτην Χρυσόστομον εἰς τό ἀνυπόμονον καί αἰμοδιπές πλῆθος, τό ὁποῖον ὠρύετο κάτωθεν τοῦ Διοικητηρίου καί εἶχε τήν ἀκάθεκτον δίψαν τῶν ἐξεγερθέντων ἀγρίων ἐνοστίκτων...».

Ἐξ ἄλλου, ὅπως ἀναφέρει ὁ Χαρ. Ἀγγελομάτης στό βιβλίον του «Χρονικόν μεγάλης τραγωδίας» (σελ. 221-232), «τό γεγονός ὅτι τήν Σμύρνην κατέλαβεν ὁ Νουρεντίν Πασᾶς, φανατικός σωβινιστής, σκληρός τόν χαρακτῆρα καί ἔχων προηγουμένας διαφοράς μέ τόν Χρυσόστομον (διότι ἐκεῖνος τόν ἐξεδίωξε μόλις τρία ἔτη προηγουμένως ἐκ τῆς Σμύρνης), προσφέρεται διά νά τονώσῃ τό δραματικόν στοιχεῖον τῶν τελευταίων στιγμῶν τοῦ ἔθνομάρτυρος Χρυσοστόμου. Οὔτε δέ εἶναι δυνατόν ἐξ ὧσων ἐξιστοροῦνται νά ἀποκλείσῃ τις τουλάχιστον μέρος τῆς ἀληθείας».

Τέλος, ὅπως γράφει ὁ David Walder στό βιβλίον του «The Chanak affair» (σελ. 176) «ὁ Νουρεντίν Πασᾶς δέν εἶχε λησμονήσει, ὅτι ὁ Χρυ-

σόστομος είχε άλλοτε εκφέρει γι' αυτόν τήν γνώμη, ότι έπρεπε νά είχε εκτελεσθῆ. Καί ὅταν ἡ φορά τῶν πραγμάτων ἔφερε νά εἶναι αὐτός ὁ στρατιωτικός διοικητής τῆς Σμύρνης, ὑπενθύμισε τοῦτο στόν Ἀρχιεπίσκοπο καί διέταξε νά τόν ἀπαγχοníσουν ἀμέσως στό πλησιέστερο δένδρο. Ταυτοχρόνως ὁ παρακολουθῶν τήν σκηνή τουρκικός ὄχλος μέ ἀγαλλίαση ἔδραμε νά ὑποβάλῃ τόν Χρυσόστομο σέ μαρτύριο, νά τοῦ ἐξορύξῃ τούς ὀφθαλμούς καί νά τόν θανατώσῃ πρὶν κἄν ὁ βρόχος περιβάλλῃ τόν λαϊμό του».

Σημειωτέον ὅτι οἱ κατηγορίες πού ἀποδόθηκαν στόν Χρυσόστομο ἀναφέρονταν στήν πολιτεία του κατά τή διάρκεια τῆς κατοχῆς τῆς Σμύρνης ἀπό τούς Ἕλληνες καί στή συμμετοχή του στή Μικρασιατική Ἄμυνα, πράξεις πού συνιστοῦσαν προδοσία ἔναντι τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας, δεδομένου ὅτι ὁ Χρυσόστομος εἶχε τήν τουρκική ὑπηκοότητα.

Θά πρέπει νά λεχθῆ ἀκόμη ὅτι τόν θάνατό του ὁ Χρυσόστομος τόν ἀνέμενε ἤδη στή Δράμα. Σ' ἐπιστολή του, πού γράφτηκε τό ἔτος 1906 καί ἀναφερόταν στήν δολοφονία τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Κορυθαῶς Φωτίου, τήν 6ῃ Ἰουλίου 1906 ἀπό Ἀλβανορουμανική συμμορία, παρατηροῦσε μεταξύ ἄλλων καί τά ἑξῆς: «Τίς οἶδε καί ποίους ἄλλους ἀδελφούς καί ἴσως-ἴσως καί τόν γράφοντα ἀναμένει ἡ αὐτή τύχη!»

Καί σέ ἄλλη ἐπιστολή του μέ ἡμερομηνία 16 Μαΐου 1907, ἐπανέρχεται ἐπί τοῦ ἰδίου θέματος, γράφων χαρακτηριστικά: «Ἐνίστε, ἀγαπητέ μου, τί σᾶς ζητῶ; Ἐνα σταυρόν, ἀλλά ἕνα μέγαλον σταυρόν, ἐπί τοῦ ὁποίου νά δοκιμάσω εὐχαρίστησιν καθηλούμενος καί μή ἔχων ἕτερόν τι νά δώσω πρὸς σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας λατρευτῆς Πατρίδος, ἄς δώσω τό αἷμα μου. Οὕτως ἐννοῶ τό ἐπ' ἐμοί τήν ζωὴν καί τήν ἀρχιερωσύνην...».

Ἐξ ἄλλου, ὁ Χρυσόστομος, ὅταν πληροφορήθηκε στή Σμύρνη, τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1911, τή δολοφονία τοῦ φίλου του ἐθνομάρτυρος Μητροπολίτου Γρεβενῶν Αἰμιλιανοῦ, σέ μνημόσυνο πού ἐτέλεσε ὑπέρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του, εἶπε μεταξύ πολλῶν ἄλλων καί τά ἑξῆς:

«Ἡμέραν ἐθνικῆς μας παλιγγενεσίας θά ἔπρεπε νά καλέσωμεν τήν σημερινήν, ἀφοῦ βλέπομεν ὅτι ἐπαναστρέφουσιν εἰς ἡμᾶς χρόνοι ἀρχαίας εὐκλείας καί σφυρηλατεῖται ὁ θρησκευτικός καί ἐθνικός ἡμῶν χαρακτήρ ἐπί τοῦ ἄκμονος τῶν συμφορῶν καί ἀναβαπτίζόμεθα ἐν πυρί καί κατατηρόμεθα εἰς τέφραν Φοίνικος.

Ὅταν ἀρχιερεῖς καίωσιν ἑαυτούς ὡς λαμπάδες ἐνώπιον τοῦ εἰδώλου τῆς Πατρίδος, ὁ δέ μαρτυρικός θάνατός των γίνεται ζωῆς καί δόξης ὑπόθεσις καί θεμέλιον ἀγιωτέρου βίου, τό μνημόσυνον δέν ἐναρμονίζεται μέ δάκρυα καί θλίψιν, ἀλλά μέ ὑπερηφάνειαν καί ἀγαλλίασιν».

Ὅπως καί στήν ἀρχή τῆς παρουσίας ὁμιλίας μας ἐτονίσαμε, ἡ Ἐκκλησία ἀνέκαθεν προμαχεῖ εἰς ὅλους τούς ἀγῶνας τοῦ Ἔθνους μας μέ ἕκα-

τόμβες θυμάτων κληρικῶν παντός βαθμοῦ. Ἔτσι καί στήν προκειμένη περίπτωση, πλὴν τοῦ Ἐθνομάρτυρος Μητροπολίτου Χρυσόστομου, ὁ ἱερός κλῆρος εἶχε καί πολλά ἄλλα θύματα. Ὅπως γράφει ὁ Χρῆστος Σολομωνίδης στό βιβλίο του «Ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος», «ἀπό τούς 459 ἱερεῖς τῆς Ἐπαρχίας Σμύρνης οἱ 347 βρῆκαν οἰκτρό θάνατο. Ἀπό τούς Ἱεράρχες, ἐκτός ἀπό τόν Χρυσόστομο, ἐμαρτύρησαν ὁ Μοσχονησίω ἀμβρόσιος Πλειανθίδης, πού ἐπεταλώθη, ὁ Κυδωνιῶν Γρηγόριος, πού ἐτάφη ζωντανός, καί ὁ Ἴκονίου Ζήλων, πού ἐσφάγη. Τόν Ἀρχιερατικό Ἐπίτροπο τοῦ Μουτζᾶ Ἀρχαντζικᾶκη ἐσοῦβλισαν, τόν διάκονο Γρηγόριο τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Ἄννας τοῦ Κορδελιοῦ ἐστραγγάλισαν, τόν ἱερέα τῆς Ἁγίας Μαρίνας τοῦ Κοκαργιαλί περιέλουσαν μέ ζεματιστό λάδι, τόν ἱερέα Νεῖλον τοῦ Ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τοῦ Μπουρνόδα ἐκρεοῦργησαν καί τόν διάκονο Μελέτιο τοῦ Ναοῦ τῆς Εὐαγγελίστριας ἐκάρφωσαν ἐπάνω σέ ἓνα πεῦκο! Ἐπίσης ὅλοι σχεδόν οἱ Ἀρμένιοι κληρικοί θανατώθηκαν, ἀφοῦ προηγουμένως βασανίστηκαν φρικτά».

Ὁ ἴδιος συγγραφέας σέ ἄλλο σημεῖο τοῦ ὡς ἄνω βιβλίου του ἀναφέρει ὅτι: «Ἀπό τίς 46 ἐκκλησίες τῆς Σμύρνης καί τῶν προαστίων, τρεῖς μόνον διεσώθησαν ἐντός τῆς Σμύρνης: τοῦ Ἁγίου Βουκόλου, τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καί τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Σέ δύο χιλιάδες ἀνέρχονται οἱ κατεστραμμένες ἢ μετατραπεῖσες σέ τζαμιά, σέ ἀποθήκες καί σέ σταύλους ἐκκλησίες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καί σέ ὀκτακόσιες τῆς Θράκης».

Συνοψίζοντας τά ὅσα ἀνωτέρω ἀναφέραμεν γενικότερα μέν περί τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, εἰδικότερα δέ περί τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἐθνομάρτυρος Μητροπολίτου Χρυσόστομου Καλαφάτη σ' αὐτόν, ἀγόμεθα στήν ἀναμφισβήτητη διαπίστωση ὅτι ἡ προσφορά αὐτοῦ ὑπῆρξε πολύτιμη καί ἀποφασιστικῆς σημασίας γιά τήν νικηφόρο ἐκβασή του.

Ὅθεν, τιμή καί δόξα ἀνήκει στόν ἀγωνισθέντα ὑπέρ βωμῶν καί ἐστιῶν ἀοίδιμον Μητροπολίτην Δράμας καί ἔπειτα Σμύρνης Χρυσόστομον Καλαφάτην, ὁ ὁποῖος, καίτοι ἐγνώριζε ὅτι τό τίμημα τῆς ἐλευθερίας ἦταν ἀκριβό, δέν ἐφείσθη θυσιῶν, ἀλλά μέ τούς ἀγῶνες καί τήν ἐθελοθυσία του ἀνάγκασε τόν προαιώνιο γείτονα ἐχθρό, νά ἐγκαταλείψῃ τήν μάταια ἐπιδίωξη τῆς ἀναδιώσεως τοῦ θνησιγενοῦς ἐκτρώματος τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Κυρίες καί Κύριοι,

Θά κλείσω τήν σημερινή ὁμιλία μου γιά τή μεγάλη ἐθνική καί θρησκευτική δράση τοῦ Ἐθνομάρτυρος Μητροπολίτου Χρυσόστομου Καλαφάτη στή θεόσωστη Ἐπαρχία τῆς Δράμας καί ἔπειτα τῆς Σμύρνης, μέ τίς ἐξῆς ἀκροτελεύτιες καί χαρακτηριστικές φράσεις, ἐρασισημένες ἀπό τό

ἐξαιρέτο διβλίο «Ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δράμας» τοῦ πολυγραφώτατου Μητροπολίτου Δράμας κ.κ. Διονυσίου (ὁ ὅποιος, σημειωτέον, εἶναι καί Διδάκτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), τό ὅποιο ἐκυκλοφόρησε πρόσφατα καί μᾶς ἀπεστάλη τιμητικῶς:

«Στή διάρκεια τῆς θεοφιλοῦς καί ἐθνικῶς ὠφελίμου ποιμαντορίας του στή Δράμα, ὁ Χρυσόστομος στήριξε τά δίκαια τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ καί μέ τή φλογερή καί ὀγκώδη ἀλληλογραφία του ὄχι μόνο μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ἀλλά καί μέ ἰσχυρά πολιτικά καί ἐκκλησιαστικά πρόσωπα τῆς ἐποχῆς του (Προξένους καί Πρεσβευτάς ξένων Κρατῶν, τόν Ἀρχιεπίσκοπο Κανταβρυγίας στό Λονδίνο κ.ἄ.).

Μέ τόν τρόπο αὐτό ἐνημερώνει μέ τρόπο ἐναργή γιά τά συμβαίνοντα στή Δράμα καί τή Μακεδονία γενικότερα, ἰδιαίτερα γιά τή βουλγαρική προπαγάνδα πού ὀργιάζε, γιά τίς σφαγές τῶν ἀμάχων, γιά τόν ἐξαναγκασμό πόλεων καί χωριῶν νά προσχωρήσουν στήν Ἐξαρχία ἀποσκορπώντας ἀπό τή Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. Ὁ Χρυσόστομος, «οὐτε πτοεῖται οὔτε ἀποθαρρύνεται. Μέ τό θεῖον πῦρ τοῦ λόγου κηρύσσει τήν συναδέλφωσιν, τήν ἀγάπην καί τήν ὁμόνοιαν τοῦ ποιμνίου του καί ἐπαναφέρει εἰς τούς κόλπους τῆς Μητρος Ἐκκλησίας τά χωρία ἐκεῖνα πού εἶχον ἀποσκορτήσῃ, ἐμπρός εἰς τήν βίαν τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου. Ἡ αὐτοπροσώπως παρουσία τοῦ Χρυσοστόμου ἐμπνέει ἐμπιστοσύνη καί χαλυδώνει τούς χαρακτῆρας ὄλων. Ὁ σπόρος τόν ὅποιον ἔσπειρεν ἔπεσεν εἰς γῆν ἀγαθὴν καί ἐβλάστησεν».

Ἄν καί δέν εὐτύχησε ὁ ἴδιος νά ζήσει, ὡς Μητροπολίτης Δράμας, τήν ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας καί τῆς Μητροπόλεώς του, πού πραγματοποιήθηκε τρία χρόνια μετά τήν ἐκλογή του ὡς Μητροπολίτου Σμύρνης, ἡ προσφορά καί ἡ συμβολή του σ' αὐτήν ὑπῆρξε πολύτιμη καί ὁμολογεῖται ἀπό ὄλους, ὅσοι ἀσχολήθηκαν μέ τά γεγονότα τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς περιόδου. Γι' αὐτό καί ἡ μνήμη τοῦ Χρυσοστόμου εἶναι καί θά παραμείνει αἰώνια στή Δράμα καί τή Μητρόπολή της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἄγγελομάτη Χρ., «Χρονικόν Μεγάλης Τραγωδίας».
 Ἀνεστοπούλου Ἀ., «Ὁ Μακεδονικός Ἀγών» (1903-1908), Τόμοι 2 Θεσ/νίκη 1969.
 Ἀργυροπούλου Περ. «Ὁ Μακεδονικός Ἀγών» (Ἀπομνημονεύματα), Θεσ/νίκη 1958.
 Βασιλείου Εὐαγγ., «Ὁ Ἐθνομάρτυς Μητροπολίτης Δράμας - Σμύρνης Χρυσόστομος», Δράμα 1992.
 Βουλτσιάδη Γ., «Ἡ Προσοτσάνη μέσα ἀπό τήν ἱστορία», Θεσ/νίκη 1995.

- Γκισδαβίδη Ἄπ., «Σελίδες τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ», Θεσ/νίκη 1959.
- Γ.Ε.Σ. Δ/σεως Ἱστορίας Στρατοῦ, «Ὁ Μακεδονικός Ἀγών καί τά εἰς Θράκην γεγονότα», Ἀθήναι 1979.
- Δέλτα Πηνελόπη, «Ἀρχεῖον Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος».
- Διονυσίου Κυράτσου, Μητροπολίτου Δράμας, «Ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δράμας (Ἀπό τίς ἀπαρχές της μέχρι σήμερα)», Δράμα 1995.
- Δραγούμη Φιλ., «Ὁ Μακεδονικός Ἀγών», Περιοδ. «Νέα Ἑστία», Τεύχος 850, Ἀθήναι Δεκ. 1962.
- Ζάννα Ἀλεξ., «Ὁ Μακεδονικός Ἀγών» (Ἀναμνήσεις), Θεσ/νίκη 1960.
- Χρυσοστόμου Καλαφάτη, (Μητροπολίτου Δράμας), Ἐκθέσεις περί τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος (1903-1908), Τόμοι 2 Ἐκδ. Ι.Μ.Χ.Α., Θεσ/νίκη 1960.
- Κυριακίδη Στίλπ., «Σύντομος ἐπισκόπησις τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος», Θεσ/νίκη 1962.
- Λαοῦρδα Βασ., «Ὁ Μακεδονικός Ἀγών», Θεσ/νίκη 1962.
- Λαοῦρδα Βασ. - Πέννα Π., «Ὁ Μακεδονικός Ἀγών εἰς τήν περιοχὴν τῶν Σερρῶν κατά τό 1907», Ἀθήναι 1958.
- Λοβέρδου Σπ., «Ὁ Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος», Ἀθήναι 1929.
- Μαρκεζίνη Σπ., «Πολιτική Ἱστορία τῆς σύγχρονης Ἑλλάδος», Ἀθήναι 1972.
- Μαζαράκη-Αἰνιᾶνος Κ.Ι. «Ὁ Μακεδονικός Ἀγών» (Ἀναμνήσεις), Θεσ/νίκη 1963.
- Μεταλληνοῦ Α., «Ἀρχιερεῖς καί ἱερεῖς ἀγωνισταί ὑπέρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Μακεδονίας», Ἐφημ. «ΝΕΑ ΑΛΗΘΕΙΑ» Θεσ/νίκης, φύλλον 20.4.1959.
- Μόδη Γ., «Μακεδονικός Ἀγών καί Μακεδόνες Ἀρχηγοί», Θεσ/νίκη 1959.
- Τοῦ ἰδίου, «Ὁ Μακεδονικός Ἀγών καί ἡ νεώτερη Μακεδονική ἱστορία», Θεσ/νίκη 1967.
- Νάλτσα Χρ., «Ἡ Συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καί ὁ Ἑλληνισμός», Θεσ/νίκη 1953.
- Πασχαλίδη Βασ., «Δραμινά Ἱστορικά, 67 μελέτες γιά τήν Δράμα καί τήν περιοχὴ τῆς», Δράμα 1992.
- Πέννα Π., «Ἱστορία τῶν Σερρῶν» (Β' Ἐκδοσις), Ἀθήναι 1966.
- Τοῦ ἰδίου, «Ἡ ὀργάνωσις τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος στήν περιοχὴ τοῦ Σαντζακίου Σερρῶν», (Ἀνάτυπο Ι.Μ.Χ.Α.), Θεσ/νίκη 1984.
- Σολομωνίδη Χρ., «Ὁ Σμύρνης Χρυσόστομος», Ἀθήναι 1993.
- Σακτούρη Ἄντ., «Ἀναμνήσεις ἀπό τήν διπλωματική μου σταδιοδρομία» (1897-1933), Κάιρον 1951.
- Σταυροπούλου Β., «Ὁ Μακεδονικός Ἀγών» (Ἀπομνημονεύματα), Θεσ/νίκη 1961.
- Τριάρχη Φ., «Ἱστορία τοῦ Νομοῦ Δράμας», Ἐκδόσεις Ε.Σ.Π. 1969.
- Υψηλάντη Ι., «Ὁ Μακεδονικός Ἀγών», Τόμοι 2, Θεσσαλονίκη 1961.
- Χατζοπούλου Γ., «Ὁ Ἐθνομάρτυς Χρυσόστομος στή Δράμα», Περιοδ. «Μακεδονική Ζωή», Θεσ/νίκη, Νοέμβριος 1975.
- Χατζηκυριακοῦ Γ., «Σκέψεις καί ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνά τήν Μακεδονίαν», Ἀθήναι 1906.
- Χατζῆ Δημ., «Ἱστορία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος», Ἀθήναι 1971.
- Χιώλου Κων., «Ἡ ὀργάνωσις τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος», Ἐφημ. «ΕΣΤΙΑ», Φύλλα 8, 9, 10 καί 11 Φεβρουαρίου 1995.

Τοῦ ἰδίου, «Ἡ συνεισφορά τῶν Σερραίων εἰς τόν Μακεδονικόν Ἀγώνα»
(Σερραϊκά Ἀνάλεκτα», Ἐκδ. Δήμου Σερρῶν 1993-1994, σελ. 151 ἐπ.).

Τοῦ ἰδίου, «Ἡ Ἀλιστράτη Σερρῶν», Ἀθήναι 1981.

Τοῦ ἰδίου, «Ὁ Ἐθνομάρτυς Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος Καλαφάτης»,
Ἐφημ. «Ἡ ΠΡΟΟΔΟΣ» Σερρῶν, φύλλον τῆς 29.1.1995.

Τοῦ ἰδίου, «Ἡ Ἑλληνικότητα τῆς Μακεδονίας ἀνά τούς αἰῶνες», Ἀθήναι 1993.

Ἐπιτομή τῆς ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας τῆς Σερραίων καὶ Μελενίου, ὑπό τῆς ἐπιμέλειας τοῦ κ. Β. Χιώλου.

Τῷ Ἐντιμοτάτῳ κυρίῳ Κωνσταντίνῳ Β. Χιώλῳ, Διδάκτορι
Νομικῆς καὶ Προέδρῳ τῆς Ἱστορικῆς-Λαογραφικῆς Ἑταιρίας
Σερρῶν-Μελενίου, τέκνῳ τῆς ἡμῶν Μετριότητος ἐν Κυρίῳ
ἀγαπητῷ, χάριν καὶ εἰρήνην παρὰ Θεοῦ.

Ἀσμένως λαβόντες τό νέον ὑμῶν πόνημα περί τοῦ
μαρτυρικοῦ Χρυσοστόμου, εὐχαριστοῦμεν ὑμῖν διά τήν πρόφρονα
ἡμῖν ἀποστολήν τούτου καὶ συγχαίρομεν ὑμῖν βλέποντες ἐν τῷ
μακρῷ καταλόγῳ τῶν δημοσιευμένων ὑμετέρων μελετῶν, τήν
ποικιλίαν τῶν ἐπιστημονικῶν ὑμῶν ἐνδιαφερόντων, τήν
ἐργατικότητα, τό μέγα ὑμῶν κοινωνικόν ἐνδιαφέρον!

Εἴθε νά συνεχίσετε νά ἀποτελεῖτε πάντοτε τοσοῦτον
ἐνεργόν μέλος τῆς κοινωνίας καὶ πιστόν τῆς Ἐκκλησίας τέκνον
καί ἡ ἡμετέρα Πατριαρχική εὐχή θά συνοδεύῃ ὑμῖν καί τοῖς
οἰκείοις ὑμῶν.

Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καί τό ἄπειρον Αὐτοῦ ἔλεος εἶησαν μετὰ
τῆς ὑμετέρας ἀγαπητῆς Ἐντιμότητος πανοικεί.

Ἐπί 19 Ἰανουαρίου 1995.

Ἐπιτομή τῆς ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας τῆς Σερραίων καὶ Μελενίου, ὑπό τῆς ἐπιμέλειας τοῦ κ. Β. Χιώλου.